

Любоў
Уладыкоўская

прафесар кафедры маладзёжнай палітыкі і сацыякультурных камунікацый ДУА «Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы», генеральны дырэктар установы «Міжкультурны дыялог», кандыдат філалагічных навук (г. Мінск, Беларусь)

Нацыябудаванне і культура: эра глабалізацыі

Пытанні нацыябудавання ў класічным сэнсе разумення нацыі для пераважнай большасці еўрапейскіх народаў паспяхова вырашаны і закончыліся ўтварэннямі нацыянальных дзяржаў, якія фармулююць і адстойваюць нацыянальныя інтарэсы. Выглядае, аднак, што нацыі ў глабальным кантэксце паступова губляюць сваё значэнне, саступаючы месца наднацыянальным утварэнням. Сёння дзейнасць нацыянальных дзяржаў усё больш залежыць ад функцыянавання наднацыянальных, рэгіянальных і лакальных арганізацый.

Глабальныя тэндэнцыі ўніверсалізацыі і стандартызацыі, што часта набываюць формы прымітывізацыі і гібрыдызацыі, не садзейнічаюць развіццю культурных традыцый і пашырэнню сферы функцыянавання нацыянальных моў, паглыбленню гістарычнай памяці і ўмацаванню нацыянальнай самасвядомасці. Як слушна заўважае дырэктар Інстытута філасофіі НАН Беларусі А. А. Лазарэвіч, чалавек паступова страчвае каналы непасрэднай сувязі з натуральнай прыроднай і сацыяльна-культурнай прасторай, якая марудна раствараецца ў супертэхналагічным развіцці сучаснага грамадства, уніфікуецца пад уздзеяннем новых стандартаў масавай культуры і стыляў жыцця [1, 230—231]. Гэтая прастора набывае рысы непрадказальнай штучнасці, яна канструіруецца і сімвалізуецца, абумоўліваючы адпаведны стан свядомасці асобных людзей і грамадства ў цэлым. Такая сітуацыя ўплывае на духоўна-інтэлектуальную і культурную стабільнасць чалавека і грамадства, яна небяспечная стратай асноў нацыянальна-культурнай ідэнтычнасці, своеасаблівасці свайго існавання як выніку няўстойлівасці ведаў і ўнутраных вобразаў. Нацыянальна-культурнае светаадчуванне і светабачанне, губляючы сваю прыродную аснову, трансфармуецца і занепадаюць, у выніку чаго аслабляецца нацыянальна-культурнае ядро [3].

Разам з тым глабалізацыя мае аб'ектыўны характар і не можа трактавацца адназначна адмоўна: тэндэнцыі сцірання культурных адрозненняў і нівеліравання традыцыйных духоўных каштоўнасцей, спрашчэння, прымітывізацыі суправаджаюцца тэндэнцыямі ўскладнення, развіцця сацыякультурных з'яў. Калі трактаваць глабалізацыю як працэс ахоплівання адзінымі эканамічнымі, палітычнымі, сацыякультурнымі ўзаемаадносінамі ўсёй чалавечай супольнасці (К. Коўкер, С. Хантынгтон, Э. Гідэнс), то тут маецца на ўвазе, па-першае, пастаянны гістарычны працэс пашырэння прасторы ўзаемадзеяння паміж людзьмі, дзяржавамі і культурамі, па-другое, універсалізацыя свету праз узмацненне рыс усеагульнасці і гамагенізацыі, па-трэцяе, працэс мадэрнізацыі сучаснага соцыуму. Глабалізацыя ў якасці мадэрнізацыі разглядаецца пераважна з двух пунктаў гледжання: эвалюцыйнага (Э. Гідэнс, Р. Робертсан і інш.), згодна з якім глабалізацыя мае доўгатэрміновы характар і патрабуе кантролю, і «рэвалюцыйнага» (Ф. Фукуяма, Ж. Аталі і інш.), дзе глабалізацыя трактуецца як вестэрнізацыя [4].

Тым часам нацыянальныя дзяржавы, нягледзячы на некаторую інфляцыю тэрміна «нацыя», закранутага палітызацыяй і глабалізацыяй, імкнуцца ўмацаваць свае пазіцыі не толькі на міжнароднай арэне, але і ў плане захавання і развіцця ўласнай культурнай самабытнасці. Перспектыўнасць развіцця нацыянальных культур у эпоху глабалізацыі абумоўлена тым, што, па-першае, нацыянальная культура з'яўляецца аптымальнай формай сацыяльна-творчага пазнання і духоўнага пераўтварэння свету, а таксама пэўным «апраўданнем» народнага быцця і чалавека як адзінкі грамадскай, па-другое, глыбінёй натуральна-прыроднай этнічнай аперцэпцыі, закладзенай у гістарычна-геннай памяці архетыпамі, сімваламі-вобразамі, усім характарам этнічнага менталітэту, што ляжыць у аснове этнічнага ядра і нацыянальнай самасвядомасці; па-трэцяе, узрастаннем ролі любой ідэнтычнасці ў перыяд уніфікацыі і стандартызацыі, у тым ліку ідэнтычнасці нацыянальна-культурнай, якая абумоўлівае падтрымку і развіццё нацыянальнай культуры. Перспектыўнасць нацыянальных культур ужо дэманструе сябе ва ўзмацненні нацыянальных рухаў у супрацьдзеянне тэндэнцыям да нівеліравання нацыянальна-культурных адрозненняў [5].

Як жа Беларусі абараніць сваю духоўна-культурную незалежнасць, пры гэтым захоўваючы баланс паміж уласнай культурнай самабытнасцю і адкрытасцю сучасным тэхналогіям і лепшым сусветным дасягненням

у сацыякультурнай сферы? Як адстаяць права беларускай нацыі быць моцным суб'ектам у сусветнай поліфаніі культур?

Перш за ўсё, варта ўсвядоміць, што Беларусь — не культурны мост паміж «Захадам і Усходам», а тыпалагічна еўрапейская краіна з уласцівай ёй культурай, гісторыяй, ментальнасцю і іншымі асаблівасцямі, — і гэта пры тым, што адзінства Еўропы выцякае не так з інстытуцый еўрапейскіх, як са спосабу мыслення, сістэмы каштоўнасцей. Беларусам неабходна, па-першае, жыць і працаваць у беларускім культурным кантэксце, падтрымліваць на дзяржаўным і грамадскім узроўнях нацыянальную мову і беларускія культурныя традыцыі, якія сягаюць у глыбіню стагоддзяў. Па-другое, нельга замыкацца на месачковай правінцыйнасці, варта пашыраць свой круггляд, авалодаваць замежнымі мовамі, падарожнічаць, наладжваць міжнароднае партнёрства, знаёміцца з іншымі культурамі. Неабходна не толькі вывучаць і адлюстроўваць гістарычна-этнаграфічныя асаблівасці беларускай культуры, што было асабліва актуальным і апраўданым у XIX ст., але больш актыўна аналізаваць і сучасныя тэндэнцыі ў культурнай сферы, надзённыя працэсы міжкультурнага ўзаемадзеяння. Па-трэцяе, належыць вывучаць і творча выкарыстоўваць найбольш паспяховую практыку аховы і развіцця матэрыяльнай і нематэрыяльнай культурнай спадчыны. Маецца на ўвазе перш за ўсё культурная палітыка, якая ў значэнні мэтанакіраванага захавання культурнай самабытнасці вынайздена французамі ў сярэдзіне мінулага стагоддзя (невypadкова свет ведае пра выключны культурны імідж Францыі і інтэлектуальную непаўторнасць французскага ладу мыслення) і да сённяшняга дня надвычай эфектыўна рэалізуецца ў Еўропе.

Еўрапейскія краіны выпрацавалі розныя формы захавання культурнай спадчыны і падтрымкі культурнага развіцця, але, як правіла, дзяржава паўсюль выступае ў ролі мецэната культуры. Функцыянаванне ключавых напрамкаў культуры рэгулюецца па-рознаму ў розных краінах Еўрасаюза. Так, у сферы падтрымкі кнігадрукавання і бібліятэчнай справы найлепшым прызнаны скандынаўскі вопыт, у сферы фарміравання культурнай прасторы і аховы культурных здабыткаў, а таксама развіцця сучаснага мастацтва — вопыт французскі, у сферы фінансавання культуры — вопыт нямецкі, швейцарскі, французскі, галандскі і англійскі, і практычна ўсе краіны прапануюць цікавейшыя формы прамоцыі творчасці [5].

Галоўнай мэтай структурнай еўрапейскай палітыкі ёсць забеспячэнне ўсебаковага і гарманічнага развіцця ўсяго Еўрасаюза, а таксама

павелічэнне ступені сацыяльна-эканамічнай цэласнасці, што звязана з дыспрапорцыямі ў рэгіянальным развіцці, якія носяць структурны характар і вынікаюць найперш з перыферыйнага стану рэгіёнаў, што патрабуе такой культурнай палітыкі Еўрасаюза, якая была б накіраванай найперш на падтрымку рэгіёнаў. Такім чынам падтрымліваецца рэгіянальная культурная самабытнасць.

Выступаючы супраць уніфікацыі і вертыкальнай іерархіі, Еўрасаюз заснаваў культурную палітыку на вядомых прынцыпах «адзінства ў адрозненні» і «адзінства ў разнастайнасці».

Важна заўважыць, што паняцце «разнастайнасць» не тое самае паняцце «адметнасць». Разнастайнасць (на чым акцэнт у асаблівую ўвагу ЮНЕСКА) звязаная пераважна з іміграцыяй, мультыкультуралізмам, рытуаламі, міфамі, народнай творчасцю, прыкладным мастацтвам. Арганізацыя ж соцыуму, уключаючы яго палітычную структуру і правы чалавека, гендэрныя ролі, адукацыйную сістэму, рынак працы, ахову здароўя, складае план адрозненняў. Калі разнастайнасць адназначна ацэньваецца як станоўчая з'ява, то адметнасць усё часцей называецца галоўнай прычынай сацыяльных праблем і дэстабілізацыі, асабліва ў аспекце імігрантаў і іх нашчадкаў.

Новай мадэллю Еўропы замест мультыкультуралізму і асіміляцыі становіцца міжкультурны дыялог, які разумеецца як працэс, што ўключае ў сябе адкрыты і пачцівы абмен або ўзаемадзеянне паміж людзьмі, групамі і арганізацыямі з розным культурным фонам або з рознымі светапоглядамі.

Беларусі, каб эфектыўна весці міжкультурны дыялог, асабліва на міжнародным узроўні, надзвычай важна ўмацаваць нацыянальна-культурную ідэнтычнасць і грамадскую салідарнасць.

Праблема разнароднасці і суіснавання ўзаемавыключальных версій калектыўнай ідэнтычнасці беларусаў стала апошнім часам даволі актыўна распрацоўвацца навукоўцамі. Сведчаннем таму з'яўляецца, напрыклад, манаграфія «Калектыўныя ідэнтычнасці беларусаў», падрыхтаваная з удзелам даследчыкаў з Польшчы, Беларусі, Украіны, Чэхіі і ЗША пад кіраўніцтвам прафесара Рышарда Радзیکا [2].

Міждысцыплінарныя навуковыя распрацоўкі, накіраваныя на аналіз сучаснага стану беларускай культуры і мовы, якія выступаюць асновай нацыянальнай свядомасці, даюць надзею на выпрацоўку аптымальных механізмаў і інструментаў падтрымкі беларускай нацыянальнай культуры, а гэтым павялічваюць нашы шанцы на годную перспектыву.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Лазаревич, А. А.* Глобальное коммуникационное общество / А. А. Лазаревич. — Минск : Беларус. навука, 2008. — 350 с.
2. *Tożsamości zbiorowe Białorusinów / pod red. R. Radzika.* — Lublin : Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2012. — 422 s.
3. *Уладыкоўская-Канаплянік, Л.* Акварэлі любові : Канцэпцыя нацыянальнага светапогляду ў творчасці Янкі Лучыны / Л. Уладыкоўская-Канаплянік. — Мінск : Энцыклапедыкс, 2000. — 126 с.
4. *Уладыкоўская, Л. М.* Духоўныя ідэалы ў сучаснай культуры Беларусі і каштоўнасці глабалізму / Л. М. Уладыкоўская. — Мінск : БДУ, 2009. — 199 с.
5. *Уладыкоўская, Л.* Як захавашь культурную самабытнасць? / Л. М. Уладыкоўская. — Мінск, 2010. — 116 с.